

אדמו"ן. וכאומר: דברים הללו שאמרת, שאם יש מזון לי"ב חדש הבנים יירשו, אינם נכונים אלא לשיטת רבן גמליאל ואדמו"ן, שאפילו בנכסים מועטים הבנים יורשים, אבל לחכמים אין הדין כן, כיון שנחשבים אלו לנכסים מועטים ואין לבנים חלק בהם (תוס' הרי"ד. ויש אומרים שאינו רבן גמליאל דמתניתין אלא נכדו — ע' בשאר ראשונים).

פרפראות

'אמר רב יהודה אמר רב.... כי אמריתא קמיה דשמואל...' — מצינו רבות כיוצא בזה; לאחר פטירת רב בא רב יהודה (בר יחזקאל) תלמידו לפני שמואל לנהרדעא ללמוד תורה ולעיתים היה מכנהו שמואל 'שיננא' — על שום שניגנתו וחריופת שכלו], והיה אומר לו שמועות מפי רב, ושמואל אמר לו את שיטתו שלו בענין. (ולפעמים נמצא 'אמר רב יהודה אמר רב אסי אמר רב...' ולעיתים יש גם 'אמר רב יהודה אמר רב אסי... כי אמריתא' ולא בשם רב. וערש"י יבמות ז.). והנה ציון המקומות בש"ס:
שבת כב. עירובין מח: סוכה ט. תענית יב: יבמות יז. לו. כתובות יא: עז. צד: נדרים כא: גטין סד: קדושין עה. ב"ק כח: לעיל לח: כאן, שבועות מא; זבחים עד. (ע"ש בהערה שבגליון); חולין ל. עו: נדה סד:

דף קמ

'מרויבין ונתמעטו — כבר זכו בהן יורשין' — רשב"ם פרש ששמין כמה הגיע לבנות למוזנותיהן עד שיבגרו ולבנים לירושתם, ורואים כמה הופסדו הנכסים, ויפסיד כל אחד כפי השיעור היחסי שהיה לו בנכסים.

[ולפי זה ישנה אפשרות שחלק הבנות כלה ועדיין חלק הבנים קיים, ואף על פי כן אין הבנות ניוזנות עמהם, כי רואים כאילו קבלו הבנות חלקן והפסידוהו, ואין הבנים חייבים להשלים מוזנותיהן משלהם. וכן פרש הרמ"ה. (טור אה"ע קיב. וע' רש"ש שצידד כן מדנפשיה, אך כתב שאפשר שמודה הרשב"ם בזה שניזונים עם הבנים יחדו)].

ויש מפרשים (ערא"ש ועוד) 'כבר זכו בהן יורשין' — שיש להם דין נכסים מרויבים, ויוזנו יחד הבנים עם הבנות עד שיכלו הנכסים.

(יש מקום להסתפק שאף לפירוש זה אין מחייבים את הבנים להפריש לבנות, אלא שאם יפרישו לבנות חלקן, יישאו הבנות בהפסד הנכסים כפי היחס. כן צידד בספר אילת השחר).

'דאמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: יתומין שקדמו ומכרו בנכסים מועטים — מה שמכרו מכרו' — ואין חייבים לזון את הבנות מדמי המכירה שקבלו, לפי שמוזנות האשה והבנות אינם נגבים אלא מקרקעות ולא ממטלטלין.

ואולם לאחר תקנת הגאונים לגבות ממטלטלין, כתב רב האי גאון שגובים מדמי המכירה בשביל מוזנות הבנות. והרא"ש והרמב"ן תמהו על סברתו, הלא אותן מעות לא נשתעבדו לבנות, כי שיעבודם חל רק על נכסי אביהם. [והשוו זאת לדין יתומים שמכרו נכסי אביהן, שאינם מחוייבים לפרוע חוב האב מן

הדמים. ואפשר שלדעת רב האי אין הדין כן (ע' בטור חו"מ קז). או אפשר שלא אמר רב האי אלא במזונות הבנות שהחייב חל מעיקרו על היורשים ואינו תלוי בשעבוד הנכסים בחיי האב, משא"כ בשאר חובות (ע' אבי עזרי אישות יט, יט. וע"ש מלוה יא, ד).

[להלכה — הש"ך (קו סק"ח) נטה כדעת רב האי. ואולם בחזו"א (ב"ק טו, לז) כתב שנראה עיקר לדינא כדברי הרא"ש והרמב"ן ונמוקי יוסף, (וכן דעת הריטב"א. ואולם הרמ"ה נקט כדברי רב האי. ומבואר מתוך דבריו שכן הוא מדינא דגמרא ולא רק לאחר תקנת הגאונים) שיתומים שמכרו קרקעות, ונתכוונו להפקיע זכות בעלי החובות (לאפוקי אם מכרו ע"מ לפרוע לבע"ח מן הדמים או מכיסם) — אין בעל-חוב של מלוה על פה גובה מהם, גם לאחר תקנת הגאונים. וע"ע קצוה"ח קו סק"ו, נתיבות המשפט ומשובב נתיבות].

— שיטת רשב"ם (וכן כתב רש"י בכתובות קג, וכן נטה הרא"ש), שלא הועילה מכירת הבנים אלא לפני העמדה בדין. והתוס' כתבו להוכיח מכמה סוגיות שגם לאחר שפסקו ב"ד והגבו — מועילה מכירתם. (וכן נקט הריטב"א לעיקר — כאן וביבמות סז, וכן דעת הרשב"א שם).

[בשיטה מקובצת מפורש טעמו של דבר, לפי שמזונות הבנות נגבים מהקרקעות, והקרקע בחזקת היורשים עומדת כל זמן שלא מכרו הבנות, ואין ב"ד מגבים לבנות להקנות להן, אלא להרשותן במכירה לצורך מזונות.

בסגנון אחר פרש ב'קובץ שעורים': חיוב מזונות איננו חד פעמי אלא חיוב המתחדש בכל יום ויום כפי הצורך, ולכן אין הבנות כשאר בעלי-חובות שהגבו ב"ד את חובם, כי עדיין לא זכו בממון, גם לאחר פסק ב"ד. וע' באילת השחר].

בספר אבני מילואים (ק"ב, יד) כתב לתרץ שיטת רש"י ורשב"ם (ליישוב קושיות הראשונים מכ"מ) שגם לשיטתם יש תפיסת-יד לבנים אף לאחר פסק ב"ד, ואם מכרו — מכירתם מכירה, אלא שכיון שעמדו בדין והתפרסם הדבר, יכולות הבנות לגבות לצורך מזונותיהן מאותם נכסים שנמכרו, כי לשיטת ר' יוחנן, שהוא בעל המימרא כאן, הטעם שאין מוציאים למזון הבנות מנכסים משועבדים — לפי שאינם כתובים, הלכך אם היתה העמדה בדין, שיש לה קול — גובה ממשועבדים. ואכן תלוי הדבר במחלוקת הפוסקים אם הלכה כר' יוחנן או כר' חנינא שאמר הטעם 'לפי שאין קצובין', ולשיטתו אף לאחר העמדה בדין אין גובים ממשועבדים.

והוסיף עוד לפי זה, שאפילו בנכסים מרובים, כל שעמדו בדין והיה פסק-דין ליתן מזונות לבנות — הן גובות מנכסים ששיעבדו הבנים אחר כך.

(יש להעיר שמפשט לשון הרמב"ן והר"ן משמע שלאחר העמדה בדין אינו מכור כלל. וכ"מ שנקטו בדעת רש"י ורשב"ם. ואף הרא"ש תרץ הראיות שהביאו התוס' באופנים אחרים).

— התוס' כאן (בד"ה אמר) ובכתובות (קח: ד"ה אדמון) כתבו שדברי ר' יוחנן אינם שייכים אלא אליבא דרבנן, אבל לפי אדמון אין מקום לדברים, שהרי לשיטתו גם בנכסים מועטים הבנים ירשו. ואולם במסכת סוטה כתבו התוס' (כא: סד"ה יתומים) שניתן לפרש דבריו גם לדעת אדמון. [אולי סברתם היא שאדמון לא נתן זכות עודפת לבנים בנכסים מועטים כנכסים מרובים, אלא השווה לבנות, חלק כחלק יאכלו. וקמ"ל ר' יוחנן שאפילו מכרו הכל — מה שמכרו מכרו].

והרמב"ן כתב [בדעת רבנו תם] שרבי יוחנן למד דינו מדברי אדמון, דמספקא ליה האם זכו הבנים בנכסים מועטים אם לאו [שאדמון אינו מחליט הדבר אלא מתמה וחוכך], ולכך אמר שאם מכרו — אין מוציאים מיד הלוקח. (וע"ע בבאור הדברים בחדושי הרי"ם ובחדושי הנצי"ב).

'בעל חוב מהו שימעט... לא ממעט' — כתב רשב"ם שלפי הצד שאינו ממעט [וכן היא מסקנת ההלכה], והרי הם נידונים כנכסים מרובים שנתמעטו — לאחר שטרף הבעל-חוב את חובו, יזונו הבנות לבדן, והבנים ישאלו על הפתחים. [וזה שנידון כנכסים מרובין — נפ"מ שעד שעת טריפת הבע"ה, ניוונים הבנים והבנות יחדו].

וטעם הדבר, לפי שאותם חובות מוטלים על הבנים-היורשים בלבד, ולכך הבנות אינן משתתפות בהוצאת פריעת החובות ואינן מפסידות בעטיים. (מהרש"א. ובאילת השחר העיר ע"ד הרשב"ם ולא תירץ]. וכמו כן כתב המהרש"א [עפ"י הרשב"ם] לענין בת אשתו, שהיא והבנות לבדן ניוונות. ואולם הרש"ש הגיה ברשב"ם 'עמהם' במקום 'עמהן'.

ודעת ריב"א (מובא בהגהות אשר"י), שלאחר טריפת הבע"ה, ניוונים הבנים והבנות בשוה.

— כתב בנמוקי יוסף: ספק הגמרא לא היה אלא במלוה על פה, אבל מלוה בשטר ודאי ממעט. (וכתב שגם כתובה ממעט. וכן דעת כמה ראשונים. ואולם התוס' כתבו להפך, שכתובה פשוט שאינה ממעטת, כי בחזקת היתומים היא).

והוא הדין בבית אשתו, מדובר כשפסק בעל-פה בשעת הנישואין, אבל לא בשטר. [ולפי זה אפשר שאם פסק לה בשטר, חייב לשלם גם אם מתה (ליורשיה). ומה שאמרו כאן שפטור, לא אמרו בשכתב בשטר. ואולם בירושלמי משמע שפטור. עפ"י אבני מילואים קיד, ה].

ויש חולקים על הנמוקי-יוסף בזה. (ע' בפירושו ר' ישמעאל בן חכמון. בשו"ת עבודת הגרשוני (מד) פסק כדברי הנמו"י. ומועתק שם לשון הנמו"י וכתב זאת בשם הר"ן. ובר"ן אין זכר לדבר. וכנראה צריך להגיה בדבריו 'נמו"י').

(ע"ב) 'האומר אם תלד אשתי זכר...' — הבית-יוסף (חו"מ רז) האריך לדון מה טעם אין כאן משום 'אסמכתא', והלא כל 'דאי' (= התחייבות המותנית בדבר שאינו ידוע עתה) אסמכתא הוא ולא קניא. ובסוף דבריו הביא משו"ת הרשב"א שאין דין 'אסמכתא' אלא כשהוא בדרך קנס (וכן כתב הריטב"א בשמו, ובשם הרא"ה. וכתב 'זה כפתור ופרח').

ויש ראשונים שכתבו משום קושיא זו [ומפני טעמים נוספים] שמשנתנו מדברת בשכיב-מרע דוקא ולא בבריא (ע' ברי"ף, ר"י בן מגאש, ר"י בן חכמון, ועוד. ואם מדובר בבריא צריך לומר שזיכה על ידי אחר. מהרי"ח).

א. יש שכתבו לתרץ לפי שדעתו של אדם קרובה אצל בנו, וגומר בדעתו ליתן לו. ואולם מבואר בגמרא שסברא זו אינה מוסכמת. וגם משמע בגמרא שלא הוצרכו לסברא זו שדעתו קרובה אצל בנו אלא מטעם אחר (ע' שער המלך מכירה יא, ב).

ב. מעצם דיון הראשונים בענין אסמכתא, הוכיח האור-שמש (זכיה ומתנה ג, ח) שדין 'אסמכתא' אינו רק כשמתנה על ענין עתידי, אלא גם בלשעבר, שהרי אם זכר הוא, כבר כעת הוא כן. והעיר על השער-המלך שחקר בזאת, והלא מבואר הדבר בראשונים. ועוד העיר שם (לשיטות רוב המפרשים שמשנתנו בבריא ולא בשכ"מ) שתנאי שלשעבר אינו צריך להיות 'תנאי כפול', ע"ש.

ג. ע"ע בשו"ת הרא"ש (יג, כא). והביא מכאן שמועיל הקנין גם כאשר אינו יודע מי הוא הקונה. וע"ע במצוין להלן קמא. קעב:

'ורבא אמר: דוחין אותו ויש לו' — מי שמת והניח טומטום ובת — מחלוקת הראשונים; דעת הרמב"ם (נחלות רפ"ה. וכן פסק בשו"ע חו"מ רפ, ט. וכן דעת ה'נתיבות' שם) שחולקין בשוה. ודעת הרא"ש והטור (וכ"ה ברמ"א) שהטומטום נוטל שלשה חלקים והבת חלק אחד, שהרי במחצית הנכסים הוא זוכה ודאי, והמחצית

השניה — ספק אם הוא זכר וזוכה אם לאו, והרי זה כדין 'זה אומר כולה שלי וזה אומר חציה שלי' שזה נוטל ג' חלקים וזה רביע.

[אפשר היה לתלות מחלוקתם במחלוקת הראשונים ב'ודאי אח וספק בן' האם אומרים אין ספק-בן מוציא מידי ודאי-אח. אף כאן, כשדנים על החצי הנוסף, אין יכול הטומטום ('ספק בן') להוציא מידי הבת שהיא ודאית בת-יורשת. אולם מהטור משמע שסובר שבאה וכן אומרים 'אין ספק מוציא מידי ודאי' (שהרי הביא את דברי הרא"ש שכתב כן, ולא חלק), ואעפ"כ כתב כאן שהטומטום נוטל ג' חלקים? אלא צריך לומר שכאן עדיף, כי גם לפי הצד שהטומטום הינו בת, יש לה דין 'יורש' כלאחותה, נמצא שהטומטום יורש ודאי, והספק רק בקד"מ, ומאידך לפי הצד שהוא בן — אין לבת דין 'יורש' כלל, לכך חולקים בחצי השני (עפ"י קובץ שעורים. [צ"ב מדוע לא הקשה מדברי הרא"ש גופיה, שכאן כתב שנוטל הטומטום ג' חלקים, ואילו באח ודאי ובן ספק, דעתו (בפרק 'החולקין') שאין ספק מוציא מידי ודאי].

הגרעק"א הקשה לאידך גיסא, מדוע הטומטום אינו נוטל הכל, והלא אין ספק של הבת מוציא מידי ודאי של הטומטום, וכמו שבבן וטומטום הבן יורש הכל ואין ספקו של הטומטום מוציא מידי ודאו של הבן. ולכאורה יש לחלק שהבן יורש ודאי בתורת 'בן' ואילו הטומטום ודאונו אינה אלא בתוצאת הדין, אבל אין ידוע אם בתורת בן או בתורת בת, הלכך עליו להוכיח שהוא בן כדי להוציא מהבנות).

ובנכסים מועטים — כתב הרא"ש (וכן פסק הטור והרמ"א שם): הכל לבת, והטומטום יחזור על הפתחים, כי היא ודאי והוא ספק ואין ספק מוציא מידי ודאי.

[בנתיבות המשפט (שם סק"ה) הקשה שלפי דברי הרא"ש והטור דלעיל, היה צריך להיות כאן שהבת תיטול ג' חלקים והטומטום רביע. והסיק לעיקר כדעת הרמב"ם שלעולם חולקין, גם בנכסים מועטים, כיון שזכות הבת במזונות כאשר יש בן, אינה מתורת ירושה אלא כמתנה שנתנו לה חכמים, והרי יש ספק במתנה זו, כי אם הטומטום בת, אין לבת תקנת מזונות. ולכן דינם לחלוק בשוה, כדין ספק שאין אחד מוחזק יותר מחברו. וע"ע באור שמח' — נהלות ה,א].

יסיפא אתאן לרבן שמעון בן גמליאל... אין קדושה חלה עליהן' — כמו שם, לא חלה שום קדושה על הספק, לפי שאינו בכלל דיבורו של המקדיש, 'זכר' או 'נקבה', אף כאן אינו כלול בלשונו (עפ"י תוס' להלן קמא. וביבמות פג: ד"ה לא, ע"ש. ועתוס' תמורה כד: ד"ה קסבר).

— הריטב"א פרש תירוץ רבא, שטעם הסיפא כרשב"ג שבלשון בני אדם אין הטומטום בכלל 'זכר' או 'נקבה', אבל ברישא שהנידון הוא על תקנת חז"ל, מודה רשב"ג שדינו כפחות שביניהם, כי הרי הוא נידון כספק לכל דיני התורה. (וע' בחדושי הנצי"ב שבאר את מחלוקת אב"י ורבא לפי דרך זו. וקושר למחלוקתם דלעיל בפירוש דברי אדמו"ן).

התוס' (ד"ה אלא) דחו פירוש זה, ובארו את השוואת הנידונים (שהלא לכאורה אין קשר ביניהם, שמצד לשון בני אדם אכן אינו כלול ב'זכר' או 'נקבה', אך מצד עצם הדין, הרי הוא ספק זכר או נקבה) — לפי שתקנת מזונות תקנו חכמים לפי השערת דעת בני אדם, וחייבוהו במזונות כאילו כתב להן הוא בעצמו [אפשר שהטעם לכך, שבוזו אין נראה כ"כ עקירה לדין ירושה דאורייתא], ולכך הקשו מהסיפא, שמבואר שאין דעתו של אדם קרובה אלא על זכר ידוע ועל נקבה ידועה.

ואף על פי שאין לו לנתן סיבה כלשהי להפלות את בנו הטומטום, ואם היינו שואלים אותו, היה חפץ לזנו כשאר צאצאיו, אעפ"כ כיון שאינו כלול בלשונו 'בנן נוקבן...', וגם אינו מצוי כלל שיוולד לו

בן כזה, ולא עלה על דעתו בשעת התנאי — אינו בכלל תנאו. ומצינו כעין זה בגטין עג. 'אכלו ארי אין לנו' ע"ש (עפ"י 'חדושים ובאורים').

הרי"ד פירש שזה שטומטום נחשב בריה בפני עצמה לרשב"ג, היינו רק במקומות שהדבר תלוי בשם 'זכר' ו'נקבה', אין הטומטום בכלל. כגון לענין קרבן שלמים שאמרה תורה 'זכר או נקבה'. וכן באדם האומר 'אם תלד אשתי זכר... ואם נקבה', וכן לענין מזונות הבנות שכותב בכתובה 'בנו ונקבה בן דיהוה לך... אבל במקום אחר, נידון הטומטום כספק בן ספק בת, ולכך כשאינן שם אלא הוא — הוא יורש, שבירושה לא נאמר 'זכר' או 'נקבה' אלא 'בן' ו'בת'.

בוה יש לישב קושיית אבני נזר (יו"ד ת, ב) על התורא"ש שכתב שלדעת האומר בריה בפני עצמו, בנכסים מועטים אין הטומטום נוטל כלום. ותמה, הלא כשאין בנים לא תקנו מזונות לבנות, וכיון שהוא בריה בפני עצמו ואינו זכר, מדוע היא לבנות בנכסים מועטים יותר מהטומטום ולא יירש עמהן בשוה [והלא בנכסים מרובים הוא יורש עם הבת כמותה, שעדיף הוא מאח, כמוש"כ בתורא"ש] אך לדברי הרי"ד ניהא, כי אעפ"י שאינו בכלל 'זכר' או 'נקבה', הרי הוא ספק בן, הלכך שייכת כאן תקנת מזונות הבנות, הלכך ואמרות לו, הבא ראה שבת אתה וטול עמנו, והרי הוא ודאי אינו 'נקבה' ואין כלפיו תקנת מזונות, ומאידך ספק בן הוא ודינו להישאל על הפתחים.

'אמר אביי דוחין אותו ואין לו.... ורבא אמר דוחין אותו ויש לו וסיפא אתאן לרבין שמעון בן גמליאל...' — פעמים רבות בש"ס הראינו לדעת שרבא מיישב סתירה במשנה או בברייתא בהעמדה במחלוקת תנאים, ואילו אביי מעדיף להעמיד באוקימתא מאשר בפלוגתא. וגם לא חש אביי לדחוק או להגיה הלשון (ראה בפירוט במצוין בסוטה ח:). אף כאן נראה שהלכו כפי שיטתם הכללית.

דף קמא

'כל שאינו מניח בן ליורשו, הקב"ה מלא עליו עברה...' — הרש"ש פרש שיש לו בן ואינו מניחו לירשנו אלא נותן נכסיו לבתו. (וע"ע במה שכתב על הגמרא לעיל קטז. וצ"ע). והרמ"ה (לעיל קטז) כתב: דוקא כאשר לא עסק בפרייה ורבייה. (ואין נראה כן מפירוש רשב"ם לעיל. ובקובץ שעורים פרש ש'מלא עליו עברה' אינו עונש, דאנוס הוא, אלא הכוונה שזוהו לאות על כך, שהוא כעוס לפני המקום. וצ"ע הלא מצאנו צדיקים גמורים שמתו ללא בנים).

'לענין הרווחה בתו עדיפא ליה' — כלומר, יותר מוצא אדם נחת־רוח עם בתו מבנו, שהבת מכבדת את אביה ועומדת לפניו לשמשו יותר מזהבן' (פירוש רבי ישמעאל בן חכמון).

'וה' ברך את אברהם בכל' — רבי מאיר אומר: שלא היתה לו בת. רבי יהודה אומר: שהיתה לו בת, ובכל שמה' — לדעת ר' מאיר, הברכה בכך שאין לו בת שתצטרך להנשא לכנענים שנתקלו ב'ארור'. וגם אם ישלחנה לארצו, לחרן, יש לחוש שתעבוד שם עבודה זרה כבני המקום, כי האשה ברשות בעלה (עפ"י פירוש הרמב"ן — חיי שרה, כד, א. ועע"ש ע"ד הסוד). ויתכן שרבי מאיר סובר כדעת התנאים (ביבמות סב.) שמקיימים מצות 'פרייה ורבייה' בבן או בבת (ריעב"ץ).

פרק תשיעי; דפים קלט — קמ

- רל. א. תקנת מזונות הבנות אחרי מות אביהן — כיצד? מה הדין כשהאב הניח נכסים מרובים ונכסים מועטים?
 ב. מה הדין בשהניח נכסים מרובים ונתמעטו; מרובים ונתמעטו?
 ג. הניח אלמנה ובנים ובנות, כיצד מחשבים את הנכסים לענין מזונות הבנות? מה הדין באלמנה ובת, מי מהן קודמת במזונות?
 ד. היה חייב לזון את בת אשתו או שהיו עליו בעלי חובות — כיצד מתחשבים הנכסים?
- א. מי שמת והניח בנים ובנות — מדין תורה הבנים יורשים לבדם. אבל תקנו חכמים שהבנות יזונו מנכסי אביהן עד שייבגרו או יינשאו (ע' בפ"ד דכתובות), ומתנאי כתובה הוא זה.
 הניח נכסים מרובים — הבנים יירשו והבנות יזונו על ידי הבנים. נכסים מועטים — הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים. אדמון אומר: בשביל שאני זכר הפסדתי?! (אלא הבנים והבנות יהיו נזיונים יחד (רשב"ם ועוד). ורבנו תם אומר שאדמון אינו חולק אלא מתמיה על התקנה). אמר רבן גמליאל: רואה אני את דברי אדמון.
- א. רשב"ם פרש שפרנסת נישואין בכלל 'מזונות' דמתניתין (וכן פסק האור-זרוע). והתוס' והרמב"ן חולקים וסוברים שאין מוציאים עתה לבנות אלא מזונות, ולכשיבואו להינשא נוטלות עישור נכסים לפרנסה, אם ימצא להן באותה שעה.
 ב. אעפ"י שבנכסים מרובים הבנים יורשים, אסור להם למכור נכסיהם, אם לא לצורך גדול (עפ"י תוס').
 ג. רשב"ם פסק (עפ"י כתובות קט). כאדמון ורבן גמליאל. ואילו רבנו חננאל והלכות גדולות והרי"ף והרמב"ן פסקו כחכמים, שכן הולכת סוגיתנו בשיטתם.
 כמה הם נכסים מרובים? אמר רב יהודה אמר רב: כדי שזיונו מהם שנים עשר חדש. ושמואל אמר: זו דברי רבן גמליאל ברבי, אבל חכמים אומרים: כדי שזיונו מהם עד שיבגרו. פחות מכן — הרי אלו מועטים. וכן אמרו בשם רבי יוחנן. והסיק רבא: מוציאים לבנות מזונות עד שיבגרו, והשאר לבנים. [ומשתמו הנכסים מהבנים, או שמלכתחילה אין אלא כדי מזונות הבנות — ישאלו הבנים על הפתחים].
- ב. הניח נכסים מרובים ונתמעטו (שנתיקרו המזונות או נתקלקלו הנכסים. רשב"ם) — כבר זכו בהם יורשים בנכסים, ואין דנים אותם עתה כנכסים מועטים.
 לפרשב"ם, מה שחסרו הנכסים, חסרו לבנים ולבנות כפי חלקם היחסי בנכסים. [ואם תם הכסף מהבנות, אפשר שאין הבנים חייבים במזונותיהן]. ויש מפרשים שזיונו הבנים והבנות יחד עד שיכלו הנכסים.
 מועטים ונתרבו — נסתפקו בגמרא האם הריוח מגיע לבנים שהם היורשים והנכסים עומדים ברשותם, או שמא בנכסים מועטים הבנים מסולקים. ופשטו מדברי רבי יוחנן שהנכסים עומדים ברשות הבנים [ולכך אם קדמו הבנים ומכרו בנכסים מועטים — מה שמכרו מכרו], הלכך יש להם חלק בריבוי הנכסים.
 לרשב"ם ועוד ראשונים, אין מועילה מכירת הבנים אלא אם מכרו קודם שעמדו הבנות בדין על הנכסים. ור"י חולק וסובר שאפילו הגבו בית דין לבנות, אם מכרו האחים — מכור.
 כתבו כמה ראשונים שבמטלטלין, אף לאחר תקנת הגאונים שהבנות גובות מהם מזונות —

הבנים ניוונים עמהן (עפ"י רי"ף רא"ש ועוד). והמטלטלין מתחשבים עם הקרקעות להיות 'נכסים מרובים' (רא"ש).
יש אומרים שבנכסים מועטים, אם מכרו הבנים — הדמים שקבלו דינם כקרקעות ויינתנו לבנות למוזנות. ויש חולקים.

ג. רבי ירמיה שאל את רבי אבהו, האם האלמנה ממעטת בנכסים בגלל חיוב הבנים ליתן לה מוזנות, ואפילו יש בנכסים כדי מוזן הבנות עד שיבגרו, הואיל וחייבים ליתן לאלמנה מוזנות, דנים אותם כנכסים מועטים [אם בניכוי דמי מוזנותיה אין בנכסים כדי שיוזנו הבנות עד בגר], ומפרישים מהנכסים מוזן לאשה ולבנות עד שיבגרו. או שמא אין האלמנה ממעטת — שהרי אילו תינשא אין לה מוזנות. ולא נפשטה הבעיה. [לפי לשון אחת בגמרא, אמרו ב'אם תמצוי לומר' שאינה ממעטת. ולפי לשון אחרת, לא נאמר בספק זה 'את' ל'].
לפירוש האחד ברשב"ם (וכ"מ בהג"ה שבתוס'. וכ"כ האו"ז בסתם), לפי הצד שאינה ממעטת, מוציאים מהנכסים לבנות כדי מוזן, והשאיר ירשו הבנים, והאלמנה ניוונת מן הבנים בלבד. ולפירוש האחר [שכמותו נקט לעיקר, וכן משמע בירושלמי המובא בתוס'. וכ"כ או"ז בשם ריב"ם], יוזנו הבנים והבנות והאלמנה ביחד, כדין מרובים ונתמעטו.

הניח אלמנה ובת — אמר רבי אבהו אמר רבי אסי: האלמנה אצל הבת כבת אצל האחים בנכסים מועטים; מה בת אצל אחים הבת ניוונת והאחים ישאלו על הפתחים, אף אלמנה אצל הבת, אלמנה ניוונת והבת תשאל על הפתחים.

א. לדברי התוס' ועוד (עפ"י הירושלמי), אין אמור דין זה אלא באלמנה ובת, אבל הניח אלמנה ובנים בלבד או אלמנה ובנות — לא עקרו חכמים דין ירושה דאוריתא, וניוונים היורשים עם האלמנה בשוה. ואין נראה כן מדברי הרמב"ם. ודעת הרמב"ן נוטה לו.
ב. כתב הרמב"ן: לפי המסקנא, כיון שהאלמנה ניוונת והבת שואלת על הפתחים, ודאי האלמנה ממעטת בנכסים. לא נסתפקו בגמרא אלא קודם שידענו דין זה.

ד. נסתפק רבי ירמיה האם חוב שהיה חייב האב לזון את בת אשתו, ממעט בנכסים, או שמא אינו ממעט שהרי אם תמות הבת נפקע החיוב. ואם תמצוי לומר שאינו ממעט, יש להסתפק בבעל חוב דעלמא, האם ממעט בנכסים שהרי גם אם ימות לא יפקע החוב, או שמא כיון שמחוסר גוביינא אינו ממעט. ולא נפשטו הספקות. [לפי לשון אחרת הספקות הוצגו להפך, תחילה נסתפק בבע"ה, ואת"ל שממעט, בת אשתו מהו].

א. כתבו הפוסקים: הואיל ולא נפשטו הבעיות, היורשים מוחזקים בנכסים ואין להוציא מהם בלא ראייה. טרף הבע"ה, לריב"ם, אם יש שם מותר — יוזנו הבנות עד בגר. ולריב"א יוזנו הבנים עמהם (מובא בהג"א).

ב. נחלקו הראשונים לענין מלוה בשטר, שמא ודאי ממעטת בנכסים. וכן נחלקו לענין חיוב כתובה האם היא ממעטת ודאי (ערא"ש ונמו"י), או ודאי אינה ממעטת (עתוס').
ופרנסת הבנות — מסתבר שלפי תלמוד שלנו אינה ממעטת בנכסים. ובירושלמי מבואר שממעטת (ערא"ש ופולפולא חריפתא).

דף קמ

ר"ל א. מי שמת והניח בנים ובנות וטומטום (= אטום, שאין ניכר בו זכרות ונקבות), מה דינו של הטומטום לענין ירושה ולענין מזונות? ומה הדין כשהניח טומטום לבדו?

ב. האומר אם תלד אשתי זכר יטול מנה ואם תלד נקבה תטול מאתים, ונולד טומטום — מה דינו?
ג. מה הדין כשנולדו תאומים?

א. הניח בנים ובנות וטומטום; לפירוש אביי במשנה, אין הטומטום יורש ואין כלפיו חיוב מזונות. ולפי רבא — מחלוקת תנאים; לתנא קמא דמתניתין נידון מספק כפחות שבהם, הלכך בנכסים מרובים מקבל מזונות כבנות, ובמועטים דינו כזכר לחזור על הפתחים. ולרבן שמעון בן גמליאל הריהו בריה בפני עצמה ואינו נוטל לא כזכר ולא כנקבה.

היה הטומטום יחיד — הוא היורש. (ואף אם בריה בפני עצמה הוא ואינו לא זכר ולא נקבה, אינו יוצא מכלל ובן אין לו — עיין עליו. או משום שהוא בכלל הקרב אליו ממשפחתו וירש אתה (רשב"ם). או אפשר שבכלל 'בן' או 'בת' הוא אעפ"י שאינו 'זכר' או 'נקבה' (רי"ד).

א. נסתפקו התוס' האם סובר אביי שאפילו לדעת חכמים שהטומטום ספק ולא בריה לעצמה, אעפ"כ אין לו בנכסים לא כבן ולא כבת. או שמא לא אמר אביי שאינו נוטל אלא לרשב"ג שבריה לעצמה הוא, אבל לחכמים יש לו כפחות שבשניהם.

ב. טומטום ובת; לדעת האומרים שהטומטום בריה בפני עצמה ואינו לא כזכר ולא כנקבה, כתב תורא"ש שבנכסים מרובים נוטלים בשוה ובנכסים מועטים אין לטומטום כלום.

ויש מי שמפקפק לומר שאף במועטים נוטל כמותה, מפני שאין שם תקנת מזונות הואיל ואינו 'בן' (כן הקשה בשו"ת אבני גזר).

ג. הלכה כרבא וכתנא קמא, שהטומטום ספק ונוטל כפחות שבשניהם. ובטומטום ובת — יורש עמה שוה בשוה בנכסים מרובים (רמב"ם נחלות ה). ויש אומרים שנוטל הטומטום שלשה רבעים והיא נוטלת רבע, שבחלק המסופק יחלוקו (טור חו"מ רפ"ט). ובטומטום ובן — הבן יורש הכל.

ב. 'אם תלד אשתי זכר יטול מנה' — ילדה זכר יטול מנה. 'אם נקבה — מאתים' — ילדה נקבה נוטלת מאתים. ילדה טומטום — אינו נוטל (שאינו בכלל 'זכר' ו'נקבה'). לדברי רבא, דין זה אמור בשיטת רבן שמעון בן גמליאל, אבל לתנא דמתניתין נוטל מספק כפחות שביניהם.
אמר 'כל מה שתלד אשתי יטול' — אף הטומטום בכלל.

לדברי רב הונא, המזכה לעובר לא קנה, ואפילו אמר 'לכשתלד', ו'משנתנו — איני יודע מי שנאה'. ואולם הדין קיים באומר לאחר שילדה, או כשמקנה למי שיבשרנו על לידת זכר או נקבה. ולרב נחמן, אם אמר 'לכשתלד' קנה העובר (כדלהלן קמא-קמב).

ג. ילדה תאומים — רשב"ם כתב (עפ"י הגמרא להלן) שלא יטלו כלום, שאין דעתו על כך ולא נתחייב אלא לזכר לבדו או לנקבה לבדה. ואין כן דעת הרמב"ן ועוד ראשונים.

דף קמא

רלב. א. האומר אם תלד אשתי זכר תחילה — יטול כך וכך, ואם נקבה תחילה — כך וכך, וילדה זכר ונקבה ואיננו יודעים מי יצא תחילה — מה הדין?

ב. האומר 'המבשרני במה נפטר רחמה של אשתי; אם זכר — יטול מנה, ואם נקבה — מנה' וילדה תאומים או נולד ולד שאינו בר קיימא — מה הדין?

א. מבואר בגמרא שאם אין ידוע אם ילדה זכר תחילה או נקבה — הרי זה ממון המוטל בספק ויחלוקו. מדברי התוס' מבואר שאם הנידון הוא לאחר מיתת האב, הרי הנכסים בחזקת הזכר שהוא היורש, ואין חולקים אלא לסומכוס, אבל לחכמים המוציא מחברו עליו הראיה. ואולם בחיי האב אין הזכר מוחזק יותר מהנקבה, ויש לומר שחולקים גם לדברי חכמים.

ב. משמע בגמרא שבלידת תאומים אין המבשר נוטל כלום, כל שלא הזכיר זאת במפורש. וכן אם הפילה — אין זה בכלל תנאו.

יש מצדדים שלא אמרו שבתאומים אינו נוטל אלא אם יש במשמע דבריו למעט תאומים (ע' חדושים ובאורים).

[עוד יש מקום לומר שלא פטרו בנפל אלא אם הזכיר תאומים, שאז אין כל טעם לאריכות לשונו אם לא נמט נפל, אבל בלאו הכי אף נפל בכלל. ע' במפרשים].

דפים קמא — קמב

רלג. א. המזכה לעובר, האם קנה אם לאו?

ב. האם עובר יורש?

ג. אשה מעוברת שמתה עם עובריה, האם אפשרי שהעובר נוחל אותה ומנחיל לקרוביו?

א. אמר רב הונא: המזכה לעובר — לא קנה, אפילו אמר 'לכשתלד' ואפילו בבנו. ודלא כסתם מתניתין. ורבי יוחנן סובר שבבנו קנה, לפי שדעתו של אדם קרובה אצל בנו.

א. דוקא כשאשתו מעוברת בשעה שמוכה (רשב"ם). ויש חולקים.

ב. יש אומרים, דוקא בשכיב מרע מועיל, תקנת חכמים היא כדי שלא תיטרף דעתו, אבל לא בבריא. ויש חולקים.

רב נחמן אמר, המזכה לעובר לא קנה. אמר 'לכשתלד' — קנה.

ולשמואל ורב ששת, המזכה לעובר, אפילו לא אמר 'לכשתלד' — קנה.

והסיקו להלכה שלא קנה.

א. יש פוסקים אפילו אמר 'לכשתלד' לא קנה (רמ"ה; ר"ן; וכ"נ בשו"ע רי"א). ויש חולקים וסוברים

שקנה (ער"ה, רשב"ם קמג. רא"ש והגהותיו; שו"ת מהרי"ל — קלב; רמ"א חו"מ רי). ומשמע בהגהות אשר"י

שאפילו בשעת אמירתו עדיין לא נתעברה — קנה לכשיולד [ודלא כמשמעות דברי הרשב"ם בד"ה לכשתלד.

וכמותו פסק באור זרוע]. ועוד משמע בלשונו לכאור' שאפילו לא אמר 'לכשתלד' חל הקנין

לכשיולד. וצ"ע. ונראה שאם אמר לנולדים סתמא לכשתלד הוא (עפ"י חו"א לקוט"מ ט, יא, ע"ש.

וע"ע בחדושי בית מאיר).

וכן בבנו יש פוסקים שקנה (רשב"ם, ר"ח ובה"ג).